

eerste hoofdstuk uit het boek

Nederland op doorbreken

Een vernieuwend perspectief voor een land in crisis

over

de evolutionaire ontwikkeling van de
Nederlandse samenleving

Wilbert van Leijden en Paul Zuiker

Emergent Publishing

Emergent Publishing
Heilig Landstichting – Nederland

Eerste druk 2007

Copyright © 2007 Wilbert van Leijden en Paul Zuiker
Taalkundige ondersteuning Rob Zuiker, Rob Zuiker Tekst en Ideeën, Loon op Zand
Grafische ondersteuning, Jan Lücker, KEK dnl, Heilig Landstichting
Ontwerp omslag, Frederike Boomars, Boomars Grafisch Ontwerp, Amsterdam
Drukwerk, Drukkerij Wilco, Amersfoort
Distributie internet/direct, Emergent Publishing, Heilig Landstichting
Distributie boekhandels, Samenwerkende Uitgevers De Ronde Tafel, Bilthoven

ISBN 978-90-810673-1-7
NUR 740

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar worden gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor meer informatie over dit boek en Emergent Publishing, onderdeel van Emergent, Bureau voor Samenlevingsontwikkeling: www.emergent.nl

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	5
Dankwoord	11
Voorwoord door Jaap Voigt	13
Inleiding	31
Hoofdstuk 1 - Het kader van Graves en Spiral Dynamics	37
Het methodologisch kader van Graves	37
Spiral Dynamics van Beck en Cowan	45
De bestaansniveaus, of memes, van Spiral Dynamics	46
De ik-wMemes versus wij-wMemes	52
Het dynamische karakter van de spiraal	53
Hoofdstuk 2 - Overleven en elementaire levensbehoeften - Beige	57
De mens - overleven en elementaire levensbehoeften	58
De mensheid - overleven en elementaire levensbehoeften	59
Overleven	59
Beige en de hedendaagse mensheid	61
De Nederlandse samenleving - overleven en elementaire levensbehoeften	62
De vorming van het Nederlands grondgebied	63
De eerste nederzettingen in het continentale deel	64
De eerste nederzettingen in het maritieme deel	65
Overleven onder zware natuurlijke omstandigheden	68
De strijd om te overleven	72
Beige en de hedendaagse Nederlandse samenleving	74
Hoofdstuk 3 - Verwantschap en geborgenheid - Paars	77
De mens - verwantschap en geborgenheid	78
De mensheid - verwantschap en geborgenheid	81
De eerste samenlevingen	81
Natuurreligies en mythologie	84
Bloedbanden en verbondenheid	85
Paars en de hedendaagse mensheid	86
De Nederlandse samenleving - verwantschap en geborgenheid	88
De eerste familiegroepen	88
De eerste stammengemeenschappen	90

De eerste stedelijke en gewestelijke gemeenschappen	91
Het ontstaan van de Nederlandse natie	93
De eenwording van de Nederlandse natie	95
Paars en de hedendaagse Nederlandse samenleving	96
Hoofdstuk 4 - Macht en wilskracht - Rood	101
De mens - macht en wilskracht	102
De mensheid - macht en wilskracht	105
Krijgsheren en strijd	105
De opkomst van de handel	108
Goden en helden	109
Vorsten en oorlogen	112
Volkvertegenwoordigers en de politiek	113
Rood en de hedendaagse mensheid	114
De Nederlandse samenleving - macht en wilskracht	116
Het ontstaan van de stammen	117
De strijd tegen de Romeinen	119
Stammenoorlogen en plunderingen	123
Territoriale en religieuze oorlogen	125
De strijd voor onafhankelijkheid	126
De strijd om de handel	129
De continentale Europese oorlogen	131
De arbeidersrevolutie	133
Twee wereldoorlogen	133
De Koude Oorlog	134
Rood en de hedendaagse Nederlandse samenleving	135
Hoofdstuk 5 - Orde en moraliteit - Blauw	145
De mens – orde en moraliteit	147
De mensheid – orde en moraliteit	151
De stadstaat en de natiestaat	151
De wereldgodsdiensten	153
De middeleeuwen	158
Katholicisme en protestantisme	162
De opkomst van de publieke sector	163
Blauw en de hedendaagse mensheid	165
De Nederlandse samenleving – orde en moraliteit	167
De Romeinse tijd	167
De vroege middeleeuwen	169
De late middeleeuwen	172
De staatkundige ontwikkeling van de Nederlandse samenleving.	174
De Franse invloed op het Nederlandse staatsbestel	179
Het Koninkrijk der Nederlanden	180
De verzuiling	181

Blauw en de hedendaagse Nederlandse samenleving	189
Hoofdstuk 6 - Zelfontplooiing en rationaliteit - Oranje	193
De mens – zelfontplooiing en rationaliteit	195
De mensheid – zelfontplooiing en rationaliteit	199
De Renaissance	199
Het humanisme	202
De reformatie	203
De opkomst van de private sector	205
De Verlichting	207
De Industriële Revolutie	209
De globalisering	213
Oranje en de hedendaagse mensheid	216
De Nederlandse samenleving – zelfontplooiing en rationaliteit	218
Vrije boeren en burgers	219
De Gouden Eeuw	222
Een moderne democratie	232
Een moderne economie	234
De globalisering	237
De emancipatie	239
Oranje en de hedendaagse Nederlandse samenleving	240
Hoofdstuk 7 - Gevoelens en gemeenschapszin - Groen	247
De mens – gevoelens en gemeenschapszin	248
De mensheid – gevoelens en gemeenschapszin	252
De Romantiek	252
De sociale wetenschappen	256
Spiritualiteit	257
Zelfverwezenlijking	259
Marx en het marxisme	261
Internationale samenwerking	262
De babyboomrevolutie	264
De opkomst van de civiele sector	270
Groen en de hedendaagse mensheid	271
De Nederlandse samenleving – gevoelens en gemeenschapszin	274
De Nederlandse Romantiek	275
De Nederlandse babyboomrevolutie	277
De maakbare samenleving	283
De derde weg	286
Groen en de hedendaagse Nederlandse samenleving	289
Hoofdstuk 8 - De complexe Nederlandse mozaïeksamenleving	297
De wisselwerking tussen de bestaansniveaus	298
Opeenvolgende bestaansniveaus	299

Alle bestaansniveaus	302
Van een verzuilde samenleving naar een mozaïeksamenleving	312
De verzuilde samenleving	312
Ontzuiling en emancipatie	314
Globalisering en individualisering	316
Polarisatie en instabiliteit	323
Regressie of emergentie	327
De dynamiek en spanningen in de complexe mozaïeksamenleving	331
De complexe mozaïeksamenleving	332
Het tweedimensionale politieke speelveld	337
Een integrale toekomstvisie voor de complexe mozaïeksamenleving	345
Een integrale inrichting van de complexe mozaïeksamenleving	358
Sectoren	359
Sporen	367
Emergent leiderschap voor de complexe mozaïeksamenleving	374
De tweede bandbreedte en het Gele bestaansniveau	377
Epiloog	383
Nawoord door Don E. Beck	387
Literatuur en bronnen	391
Index	393

Hoofdstuk 1

Het kader van Graves en Spiral Dynamics

Het uitgangspunt van dit boek is de evolutionaire ontwikkeling van de mens en de mensheid. De wetenschap beoogt deze vanuit meerdere invalshoeken te verklaren, vanuit de archeologie, de geschiedenis en de antropologie, vanuit de psychologie, de sociologie en de politicologie, en vanuit de biologie, de medische wetenschap, en recent ook vanuit de neurobiologie. Omdat hierbij meestal voor één bepaalde invalshoek is gekozen, heeft het lang ontbroken aan een universeel en integraal kader waardoor het mogelijk wordt deze aspecten in hun samenhang te begrijpen en te verklaren. Dit verandert als de Amerikaanse psycholoog Clare W. Graves een aantal duidelijke patronen in de fysiologische, psychologische en sociologische ontwikkeling van de mens en de mensheid ontdekt. Hij stelt een universeel en integraal kader op dat deze evolutionaire ontwikkeling op een samenhangende wijze verklaart, en dat bovendien de complexiteit en dynamiek die daarvan het gevolg is inzichtelijk maakt. De Amerikaanse psychologen Don E. Beck en Christopher C. Cowan hebben dit universele en integrale kader uitgewerkt in het boek *Spiral Dynamics* en van een krachtig visueel concept voorzien. Het kader van Graves, en *Spiral Dynamics* van Beck en Cowan, liggen mede aan dit boek ten grondslag.

Het methodologisch kader van Graves

Graves is professor in de psychologie aan de universiteit van New Jersey in de tweede helft van de vorige eeuw. In deze periode neemt de belangstelling voor de psychologische ontwikkeling van de mens toe. Nieuwe theorieën ontstaan en oude theorieën worden afgestoft. Graves merkt op dat het lastig is deze theorieën goed op waarde te schatten, met elkaar te vergelijken en de onderlinge verbanden daartussen aan te brengen. Hij besluit daarom alle verschillende theorieën in kaart te brengen en inhoudelijk te toetsen. Hij onderzoekt een groot aantal proefpersonen, die hij aan verschillende persoonlijkheidstesten onderwerpt en interviewt. Terwijl hij steeds meer onderzoeksgegevens verzamelt begint hij geleidelijk in te zien

dat de onderzochte theorieën slechts kleine puzzelstukjes zijn in een groter plaatje. Uiteindelijk leidt die constatering tot een universeel en integraal kader voor de evolutionaire ontwikkeling die het menselijk bewustzijn in de loop van het leven doormaakt, of door zou kunnen maken, en dat ook de universele principes omvat die hieraan ten grondslag liggen. Geleidelijk wordt het Graves duidelijk dat dit kader niet alleen van toepassing is op de psychologische ontwikkeling van de mens, maar dat er parallellen zijn met de sociologische ontwikkeling van de mensheid en, zij het als hypothese, met de fysiologische ontwikkeling van de mens.

Uiteindelijk komt hij tot de conclusie dat de ontwikkeling van het menselijk lichaam, het menselijk bewustzijn en de menselijke samenleving met elkaar samenhangen. De moderne wetenschap onderzoekt de ontwikkeling van de mens en de mensheid vanuit vele invalshoeken, ofwel disciplines, wat nodig is om voldoende vakinhoudelijk diepgang te verkrijgen. Veel wetenschappers, zoals de Britse bioloog Charles Darwin, die aan de basis stond van de evolutietheorie en die het begrip ‘natuurlijke selectie’ introduceerde, hebben belangrijke ontdekkingen gedaan die tot nieuwe kennis en inzichten hebben geleid. Wat Graves belangrijk maakt is dat hij waarschijnlijk als eerste verbanden legt tussen meerdere disciplines, waarbij hij spreekt van een fysiologisch-psychologisch-sociologisch systeem van de ontwikkeling van het menselijk bewustzijn. Ook stelt hij dat deze ontwikkeling een aantal herkenbare opeenvolgende sprongsgewijze stappen omvat. Het sprongsgewijze karakter verklaart hij door te stellen dat als de leefomstandigheden van de mens ingrijpend veranderen er een ingrijpende evolutionaire ontwikkelingsstap aan de orde is waarbij er een nieuw wereldbeeld ontstaat. Dergelijke sprongsgewijze stappen noemt hij verticale veranderingen. Naast deze ingrijpende verticale veranderingen is er voortdurend sprake van grote en kleine aanpassingen aan de leefomstandigheden die de mens vanuit het inmiddels geactiveerde wereldbeeld tot stand kan brengen. Dit noemt Graves horizontale aanpassingen.

De bevindingen van Graves impliceren een direct verband tussen de complexiteit van de leefomstandigheden en zijn fysiologisch-psychologisch-sociologisch systeem. Daarop is zijn methodologisch kader geboren. Op basis van zijn onderzoeksgegevens definieert Graves de afzonderlijke stappen, die hij bestaansniveaus noemt, en legt hij de kenmerken daarvan vast. Hij constateert dat indien een nieuw bestaansniveau tot ontwikkeling komt de eerdere bestaansniveaus niet verdwijnen maar daarbinnen blijven bestaan. De eerdere niveaus worden aan het nieuwe niveau aangepast en vervolgens daarbinnen onderling herschikt. De eerdere niveaus vormen het fundament onder het nieuwe niveau. Ze blijven op de achtergrond be-

schikbaar en kunnen weer op de voorgrond treden zodra oude leefomstandigheden zich opnieuw voordoen. Er is dus sprake van een hiërarchisch systeem van elkaar overstijgende bestaansniveaus, en niet van een sequentieel systeem van elkaar vervangende bestaansniveaus.

Verder constateert Graves dat de nadruk steeds weer verschuift van de ontwikkeling van de individuele mens naar de ontwikkeling van de collectieve mensheid, ofwel de samenleving, en weer terug. Nadat de mens anders is gaan denken richt hij zijn samenleving opnieuw in. Dit leidt vaak weer tot nieuwe problemen of leefomstandigheden, die vervolgens weer om een nieuwe wijze van denken vragen. Het kader sluit hierdoor aan bij de evolutiegedachten uit zowel de westerse als de oosterse filosofie. In de westerse filosofie staat de dialectische ontwikkeling centraal, die wordt gekenmerkt door een opgaande ontwikkelingslijn waarbij de these en de antithese telkens weer een paradox blijken te zijn. Daardoor kunnen deze tegenpolen op een hoger abstractieniveau worden overstegen, om vervolgens op te gaan in een nieuwe synthese. In de oosterse filosofie staan de begrippen 'yin' en 'yang' centraal in een cyclisch ontwikkelingsproces, waarin het accent afwisselend verschuift van het 'ik' naar het 'wij', en omgekeerd van het 'wij' naar het 'ik'.

Ook benadrukt Graves het dynamische karakter van de evolutionaire ontwikkeling van de mens en de mensheid, waarbij zowel stappen vooruit als stappen achteruit voorkomen.

Ten slotte stelt hij vast dat een verticale verandering vaak wordt voorafgegaan door een periode van verwarring en frustratie, gedurende welke de mens tot zijn ontzetting constateert dat zijn bestaansniveau niet meer voldoet om met de actuele leefomstandigheden om te kunnen gaan. Alleen indien de mens bereid en in staat is dit bestaansniveau achter zich te laten, wordt het hem mogelijk zijn bewustzijn te verruimen, en een nieuw bestaansniveau te activeren en tot ontwikkeling te laten komen.

Graves verwoordde zijn bevindingen als volgt: "In ieder stadium van zijn bestaan is een volwassen mens op zoek naar zijn heilige graal, naar de manier waarop hij wil leven. Op het eerste niveau is hij op zoek naar automatische, fysieke bevrediging. Op het tweede niveau streeft hij naar veiligheid, wat gevolgd wordt door een streven naar heldendom, naar macht en roem, vervolgens naar diepe vrede, naar materieel genot, naar warme relaties, naar zelfrespect en naar harmonie in een onbegrijpelijke wereld. Maar als hij die gevonden heeft, heeft hij nog geen rust en gaat hij op weg naar zijn doel op het negende niveau. Als hij op weg gaat, gelooft hij dat hij het antwoord op het bestaan zal vinden. Maar tot zijn verrassing, en zeer tot zijn ontzetting, ontdekt hij steeds opnieuw dat het antwoord op

het bestaan niet de oplossing is die hij zoekt. Ieder stadium dat hij bereikt brengt hem opnieuw in verwarring en verlegenheid. Het is eenvoudig zo dat zodra hij één probleem heeft opgelost, er een nieuw probleem voor in de plaats komt. Zijn zoektocht is eindeloos.”

Graves was vooral een wetenschapper die zich meer richtte op zijn onderzoek en op lesgeven, dan op de verspreiding van zijn bevindingen. Wel ondernam hij pogingen om zijn belangrijkste conclusies in een aantal lezingen voor collega's toegankelijk en inzichtelijk te maken. In deze lezingen presenteerde hij deze conclusies aan de hand van 'de vier kenmerken van de evolutionaire ontwikkeling van de mens en de mensheid'.

Het eerste kenmerk: het menselijk bewustzijn is noch statisch, noch eindig. Het menselijk bewustzijn verandert zodra de leefomstandigheden veranderen. Worden de leefomstandigheden complexer, dan leidt dat uiteindelijk tot de vorming van nieuwe bestaansniveaus. Worden de omstandigheden minder complex, dan worden eerdere bestaansniveaus gereactiveerd. Dit kan worden geïllustreerd aan de hand van de belevenissen van Robinson Crusoe, uit de avonturenroman van Daniel Defoe. Nadat Robinson schipbreuk lijdt komt hij alleen op een onbewoond eiland terecht, en staat hij in de natuurlijke wildernis voor de uitdaging te overleven. Hierdoor wordt hij gedwongen zijn oude overlevingsinstincten opnieuw te activeren, omdat hij in deze situatie niets meer heeft aan de moderne kennis en vaardigheden die hij in het complexe Britse societyleven heeft opgedaan. Wanneer Robinson de inheemse Vrijdag, die hij van de dood redt en die hem vervolgens helpt te overleven, later meeneemt naar Engeland, komt die in een samenleving terecht welke die van zijn stam in complexiteit verre overtreft. Om zich daarbinnen te kunnen handhaven wordt Vrijdag gedwongen zijn actuele bestaansniveau te overstijgen.

Het ene bestaansniveau is niet beter dan het andere, maar wel in meer of mindere mate toegesneden op bepaalde leefomstandigheden. Het vermogen een nieuw bestaansniveau te ontwikkelen door het bewustzijn te verruimen is een natuurlijk proces dat zich in iedere mens voltrekt, en waarbij alle eerdere niveaus worden overstegen om vervolgens binnen het nieuwe niveau een nieuwe plaats te krijgen. Deze verandering wordt door de mens als desoriënterend, verwarrend en uitermate onzeker ervaren. Als de leefomstandigheden dit vereisen, kan de mens ook op een eerder bestaansniveau terugvallen, in het bijzonder als oude leefomstandigheden terugkeren. Omdat de mens zijn bestaansniveau voortdurend kan aanpassen aan de meest uiteenlopende leefomstandigheden, is hij in staat met de complexiteit die deze omstandigheden veroorzaken om te gaan. Niets wijst

erop dat de evolutionaire ontwikkeling van de mens een bepaald einddoel, of eindstadium, zou kennen. Integendeel, de geschiedenis maakt duidelijk dat de mens voortdurend met complexere leefomstandigheden wordt geconfronteerd, en dat hij daarom ook telkens weer gedwongen zal worden zich daaraan aan te passen.

Het tweede kenmerk: het bestaansniveau bepaalt het denken en handelen van de mens. Als de mens met nieuwe leefomstandigheden wordt geconfronteerd dient hij zijn bewustzijn te verruimen om vervolgens zijn bestaansniveau aan te kunnen passen. Hierbij veranderen zijn psychologische beleving, en daardoor zijn levenshouding, en zijn sociologische opvattingen, en daardoor zijn levenswijze. Deze veranderingen in de mens hebben ingrijpende gevolgen voor de mensheid. Een andere levenshouding en een andere levenswijze beïnvloeden immers de wijze waarop de mens de samenlevingen waarin hij leeft inricht.

De tegenwoordige mens heeft andere denkbeelden dan de middeleeuwse mens, waardoor hij niet alleen anders denkt en leeft maar ook zijn samenlevingen anders inricht. In de middeleeuwen was er sprake van absolute maatschappelijke en religieuze waarden en normen. De mens diende zich zonder voorbehoud te schikken naar de klassensamenleving, en werd geacht zonder enig voorbehoud loyaal te zijn aan zijn eigen natie en zijn eigen geloof. Mensen uit een andere natie werden als vijanden gezien, en mensen met een ander geloof als heidenen. Tegenwoordig is er veel eerder sprake van relatieve maatschappelijke en religieuze waarden en normen, waarbij de eigen ethische afwegingen van de mens een belangrijke rol spelen. Hoe moeilijk dit in de praktijk vaak ook is, meer dan voorheen proberen verschillende naties nu samen te werken in plaats van elkaar te bestrijden, en pogen verschillende religies vreedzaam met elkaar samen te leven, of elkaar ten minste te tolereren.

De ontwikkeling van de mens en de mensheid vallen samen, en dit biedt een nieuw perspectief op de geschiedenis van een samenleving. Door naar de verschillende bestaansniveaus daarbinnen te kijken, samen met de wijze waarop de samenleving was ingericht en functioneerde, is het mogelijk af te leiden hoe de mens in het verleden dacht en handelde. Dit maakt het vervolgens mogelijk de ontstaansgeschiedenis van een samenleving te doorgronden. Hierdoor wordt het mogelijk te begrijpen waarin een andere cultuur met de eigen cultuur overeenkomt en waarin deze daarvan verschilt, wat een belangrijke voorwaarde is om de dynamiek in de wereld te kunnen verklaren, en om met mensen uit andere culturen in vrede te kunnen communiceren en samenleven. Immers, door de onderlinge ver-

schillen in het geactiveerde bestaansniveau en de culturele identiteit te beschouwen als een direct gevolg van de historische en actuele verschillen in de complexiteit van de leefomstandigheden waaraan verschillende samenlevingen in de loop van de geschiedenis zijn en worden blootgesteld, kan de mens zijn vooroordelen achter zich laten.

Het derde kenmerk: binnen een bestaansniveau zijn er vele mogelijkheden voor de mens om zich aan zijn leefomstandigheden aan te passen. Een bestaansniveau bepaalt het denken en handelen van de mens. Daarbinnen geven verschillende mensen daaraan echter op verschillende manieren vorm en inhoud. De mensen op een identiek bestaansniveau hebben eenzelfde levenshouding, maar het is mogelijk, zelfs waarschijnlijk, dat hun levenswijze sterk verschilt. Aan samenlevingen die vanuit een identiek bestaansniveau zijn ingericht liggen dezelfde wereldbeelden ten grondslag. Omdat de specifieke manifestaties daarvan echter grote verschillen vertonen, lijken die samenlevingen bij een oppervlakkige beschouwing vaak niet of nauwelijks op elkaar. Zo zijn de drie monotheïstische wereldgodsdiensten ontstaan vanuit een identiek bestaansniveau. Waar het jodendom, het christendom en de islam oppervlakkig gezien sterk verschillen qua godsbeeld, geloofsopvatting en instituties, ligt bij een nadere beschouwing daaraan hetzelfde bestaansniveau ten grondslag, namelijk het geloof in één absolute god, de trouw aan de wetten en de leefregels die in zijn naam zijn opgesteld, en de onvoorwaardelijke onderwerping aan de instituten die hem op aarde vertegenwoordigen.

Terwijl de verschillen in het bestaansniveau tussen samenlevingen worden bepaald door verticale aanpassingen aan de complexiteit van de leefomstandigheden waaraan deze in de loop van hun geschiedenis zijn blootgesteld, hebben culturele verschillen op een bepaald bestaansniveau een andere oorzaak. Deze zijn vooral het gevolg van horizontale aanpassingen aan specifieke leefomstandigheden en situaties waaraan een samenleving in de loop van de geschiedenis is blootgesteld. Doordat deze specifieke leefomstandigheden en situaties tussen samenlevingen vaak sterk verschillen, hebben verschillende samenlevingen in de loop van de geschiedenis veelal gekozen voor verschillende overlevingsstrategieën, en zijn ze vaak anders ingericht. Zo ontwikkelen samenlevingen die aan zee leven een visserijcultuur en samenlevingen die in het binnenland leven een veeteeltcultuur. Samenlevingen in koude gebieden ontwikkelen een graan- en aardappelcultuur, en samenlevingen in warme gebieden een rijst- of maïscultuur. Samenlevingen die op vruchtbare gronden leven richten zich vooral op de landbouw, terwijl samenlevingen die op onvruchtbare gronden leven zich vooral op de handel richten.

Daarnaast heeft ook de geschiedenis veel invloed op de cultuur van een samenleving. Zo is een samenleving die op een gemakkelijk toegankelijke vlakte is ontstaan en zich voortdurend tegen omringende samenlevingen heeft moeten verdedigen veelal agressiever van aard, terwijl een samenleving die in een afgelegen gebied, zoals een eiland of het hooggebergte, is ontstaan en zich daardoor minder tegen andere samenlevingen heeft moeten verdedigen veelal gemoedelijker van aard is. Als de specifieke leefomstandigheden en situaties overeenkomst met elkaar vertonen, kunnen mensen uit verschillende samenlevingen zich veelal beter met elkaar identificeren. Zo zullen twee internationale zakenlieden zich in vele opzichten in elkaar herkennen, en intuïtief aanvoelen dat ze in de zakenwereld meer met elkaar gemeen hebben dan met veel mensen binnen de eigen samenleving. Zodra ze na een zakenreis thuis komen zullen ze zich, in de eigen familieomgeving en binnen de eigen samenleving, meestal onmiddellijk aanpassen aan de eigen cultuur. Deze onderlinge verschillen bepalen zowel de persoonlijkheid van de mens, die wordt gevormd door de situatie waarin hij is opgegroeid en de ervaringen die hij in de loop van zijn leven heeft opgedaan, als de culturele identiteit van de samenleving, die wordt gevormd door haar specifieke leefomstandigheden en geschiedenis. Waar het bestaansniveau wel degelijk in meer of mindere mate geschikt is voor bepaalde leefomstandigheden, is er geen sprake van een ideale persoonlijkheid of van een ideale culturele identiteit. Op ieder bestaansniveau komen vele persoonlijkheden en vele culturele identiteiten naast elkaar voor, wat leidt tot de grote onderlinge verscheidenheid die de mensheid kenmerkt.

Het vierde kenmerk: een individu, een organisatie of een samenleving kan alleen positief reageren op de bestuursprincipes, de motiveringsprikkel, de onderwijsmethoden en de wettelijke of ethische codes die passen bij het actieve bestaansniveau. De mens ervaart en beoordeelt het denken en het handelen van anderen primair vanuit zijn eigen bestaansniveau. Het denken en het handelen vanuit een lager bestaansniveau ervaart hij veelal als simplistisch of ondoordacht, terwijl hij het denken en het handelen vanuit een hoger bestaansniveau veelal ervaart als abstract of wereldvreemd. De kracht en nuance van een ander bestaansniveau gaan aan hem voorbij, terwijl hij minder problemen heeft de schaduwzijden daarvan te zien. Zo ervaren de mensen die de wereld als één geheel zien iedere poging deze in te delen in termen van 'wij' en 'zij' als simplistisch, terwijl de mensen die de wereld in deze termen indelen een mondiaal wereldbeeld juist als naïef zullen zien. Zo veroordelen sommige mensen in de westerse samenlevingen het uithuwelijken van kinderen in de islamitische wereld als immoreel, terwijl som-

mige mensen in moslimlanden daarentegen het ongehuwd samenwonen van een man en een vrouw als immoreel aanmerken.

Het bestaansniveau bepaalt de levenshouding en de levenswijze van de mens, en daarmee ook voor welke invloeden hij ontvankelijk is. Hoe hem te motiveren, hoe hem op te voeden en te onderwijzen, hoe in te schatten hoe hij tegen de wetten en regels aankijkt, en de mate waarin hij zich daaraan zal houden, en hoe in te spelen op zijn wensen en voorkeuren, hangt af van het bestaansniveau waar hij zijn wereldbeeld aan ontleent, en dat zijn denken en handelen bepaalt. De complexiteit van de leefomstandigheden waaraan hij is blootgesteld, zijn vermogen tot emergentie, zijn opvoeding en zijn levensfase zijn belangrijke factoren die dit bestaansniveau bepalen, en daarmee dus ook de onderlinge verschillen tussen mensen en tussen samenlevingen. Hierdoor zijn zowel verschillende mensen als verschillende samenlevingen in verschillende mate in staat met complexiteit om te gaan.

Het is de uitdaging deze verschillen te respecteren. Niet ieder bestaansniveau biedt de mens de mogelijkheid met de complexiteit van de actuele leefomstandigheden om te kunnen gaan. Het is daarom nodig ervoor te zorgen dat alle mensen, en ook alle samenlevingen, over voldoende mogelijkheden beschikken zich door emergentie aan de complexiteit van de actuele leefomstandigheden aan te kunnen passen, al blijft het aan de individuele mens, en de afzonderlijke samenleving, om dit daadwerkelijk al dan niet te doen. Het is onmogelijk emergentie dwingend aan andere mensen of andere samenlevingen op te leggen. Wat wel kan, is gunstige condities te scheppen en barrières weg te nemen.

De belangrijkste conclusie van Graves is dat aan de evolutionaire ontwikkeling van de mens en de mensheid een universeel en integraal kader ten grondslag ligt, dat zowel fysiologische, psychologische als sociologische factoren omvat. De evolutionaire ontwikkeling is eigen aan de menselijke soort en staat los van alle etnische, religieuze, culturele of regionale verschillen. Geen mens en geen enkele samenleving is daarvan uitgezonderd. Ondanks de verschillen die op dit moment in de wereld bestaan zullen uiteindelijk alle mensen en alle samenlevingen in essentie een gelijksoortige ontwikkeling doormaken, vooral ook omdat door de globalisering de wereld in een snel tempo één geheel wordt. Alle mensen en alle samenlevingen worden daardoor in toenemende mate blootgesteld aan identieke leefomstandigheden. Geen mens en geen samenleving is hiervan uitgesloten, ongeacht waar deze nu op de 'ontwikkelingsladder' staan. De bestaansniveaus hebben een universele geldigheid, maar ze manifesteren zich steeds

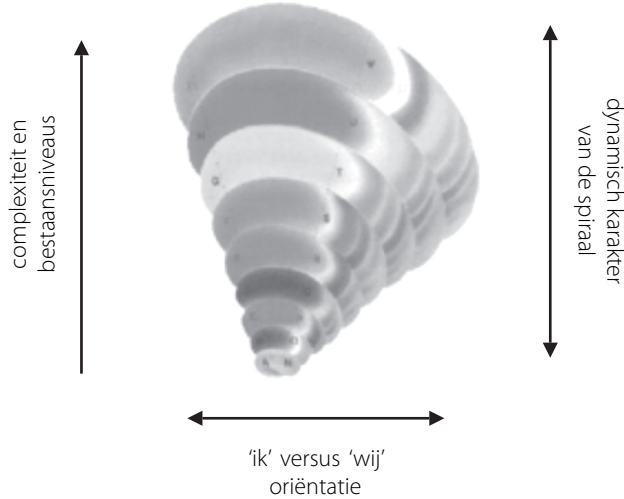
weer anders bij verschillende mensen en verschillende samenlevingen. Dat leidt tot de grote verscheidenheid aan persoonlijkheden en culturele identiteiten die de wereld kenmerkt.

Spiral Dynamics van Beck en Cowan

Graves is vooral een wetenschapper gebleken. Hij wijdt zijn leven aan onderzoek en lesgeven, en bediscussieert zijn bevindingen meer met collega's dan dat hij ze publiceert. Dat ligt gedeeltelijk aan zijn slechte gezondheid, maar ook aan het feit dat zijn kader bestaat uit een hiërarchisch systeem van opeenvolgende bestaansniveaus, iets wat in de jaren '60 en '70 tamelijk controversieel is omdat dit ingaat tegen de heersende tijdgeest van egalitarisme en politieke correctheid. Graves vindt het wetenschappelijke bewijs voor de stelling dat verschillen tussen mensen en samenlevingen niets van doen hebben met etnische, religieuze, culturele of regionale verschillen, maar hij zet daar verschillen in het menselijk bewustzijn en de bestaansniveaus tegenover. In een periode waarin de gelijkwaardigheid van alle mensen gelijk staat aan de gelijkheid van alle mensen, blijkt dit niet altijd een populaire gedachte. Hierdoor wordt zijn werk lange tijd slechts in een kleine kring bekend en gewaardeerd. De doorbraak komt dan ook pas in de jaren '90, als twee voormalig medewerkers van hem, Beck en Cowan, zijn kader voorzien van een krachtige visueel concept en dit in de praktijk beginnen toe te passen. Daarmee maken ze zijn werk toegankelijk voor een breder niet-wetenschappelijk publiek en wint het aan bekendheid en invloed.

Het visuele concept, samen met hun interpretatie en uitwerking daarvan, wordt door hen Spiral Dynamics genoemd. De 'Spiral' staat hierbij symbool voor de menselijke evolutie, of beter voor de evolutionaire ontwikkeling van het menselijk bewustzijn, omdat hierin zowel de voortdurend opgaande lijn naar telkens weer nieuwe bestaansniveaus als de voortdurende afwisseling tussen de ontwikkeling van de individuele mens en de ontwikkeling van de collectieve mensheid, of de samenleving, worden gecombineerd. Dat de spiraal voortdurend wijder wordt symboliseert het toenemende aantal vrijheidsgraden, ofwel de aanpassingsmogelijkheden, waarover een mens of een samenleving beschikt om met de voortdurend toenemende complexiteit van de leefomstandigheden om te kunnen gaan. Het 'Dynamics' staat voor het feit dat de spiraal zowel kan worden beklommen naar hogere bestaansniveaus als kan worden afgedaald naar lagere bestaansniveaus. Door deze begrippen met elkaar te combineren ontstaat Spiral Dynamics, als het symbool en een model voor de oneindige

evolutie van het menselijk bewustzijn en de menselijke samenleving.

Figuur 1. De spiraal van Spiral Dynamics volgens Beck en Cowan

De bestaansniveaus, of memes, van Spiral Dynamics. De Russische wetenschapper Mihaly Csikszentmihalyi introduceerde het begrip 'meme' om kenmerken van het menselijk gedrag te duiden. De Amerikaanse wetenschapper Richard Dawkins gebruikte dit begrip vervolgens als eenheid van culturele informatie. Een meme is dus voor de cultuur wat een gen is voor het menselijk lichaam, en omvat het 'psychosociale DNA' van de menselijke identiteit. Zoals een gen in staat is zichzelf te reproduceren om de overdracht van de fysiologische bouwstenen van een organisme te waarborgen, zo is een meme in staat zichzelf te reproduceren om de overdracht van de psychologische en sociologische bouwstenen van de culturele identiteit te waarborgen.

Beck en Cowan gaan vervolgens verder, en brengen onderscheid aan tussen een 'wMeme', ofwel 'waardenmeme', dat ze gebruiken voor de bestaansniveaus van Graves, en 'meme', dat ze gebruiken voor een specifieke manifestatie of een bepaald aspect daarvan. Ze omschrijven een wMeme als een intrinsiek kenmerk van de mens dat staat voor het diepste waarde-niveau dat volledig bepalend is voor zijn denken en handelen, en tevens als "een organisatieprincipe, een zwaartekrachtcentrum, een geometrische

‘fractal’, een zichzelf reproducerende kracht en een magnetisch veld dat vele kleinere memes met een rijke inhoud naar zich toetrekt”. Ze stellen dat deze wMemes het denken en handelen, de waardesystemen, de politieke vormen en de wereldbeelden van alle menselijke beschavingen structureren. De wMemes dragen het bestaansniveau, dus het evolutionaire ontwikkelingsniveau van het menselijk bewustzijn. De memes staan voor de specifieke manifestaties van de wMemes, en geven uitdrukking aan de identiteit, de specifieke persoonlijkheid van een mens of de specifieke cultuur van een samenleving. Samen dragen wMemes en memes de levenshouding, inclusief de denkbeelden, overtuigingen, waarden en normen die daaraan ten grondslag liggen, en de levenswijze, het handelen en het gedrag dat daarbij hoort.

De wMemes bepalen hoe een mens een situatie ervaart, hoe hij die interpreteert, en hoe hij hierop reageert. De wMemes ontstaan in de loop van zijn leven in de mens, onder invloed van de omstandigheden waaronder hij moet overleven. Nieuwe wMemes overstijgen eerdere wMemes en nemen die in zich op, zodat de mens, naarmate zijn bewustzijn zich ontwikkelt, geleidelijk over een groter repertoire aan interpretatiemogelijkheden en reactiemogelijkheden beschikt. Samen vormen de wMemes een dynamische spiraal, die in balans of in onbalans kan zijn, wat leidt tot de stabiliteit respectievelijk de instabiliteit van de geestesgesteldheid van de mens.

De wMemes hebben universele kenmerken die voor alle mensen en samenlevingen gelden, terwijl de memes daarbinnen aanzienlijk verschillen. Hooligans, criminele bendes en terroristische bewegingen zijn uitingen van verschillende memes, maar komen uit hetzelfde wMeme voort. Dit is ook het geval voor de monotheïstische wereldgodsdiensten, zoals het katholicisme, het protestantisme, de islam en het jodendom. Hetzelfde geldt voor de emancipatiebeweging, het materialisme en de succescultuur, of voor de new-agebeweging, de mensenrechtenbeweging, het milieuactivisme en de anti-globaliseringsbeweging. Dit zal later duidelijk worden.

Vanuit identieke universele principes ontstaan dus meerdere verschillende manifestaties, ten aanzien van de politieke en maatschappelijke systemen, ten aanzien van de filosofische en religieuze overtuigingen, ten aanzien van de artistieke uitingen, in de literatuur, de muziek, de beeldende kunst, de architectuur en de mode, of ten aanzien van de levensstijlen, hypes en rages waaraan de mens of de samenleving zich overgeven. Een wMeme ontstaat door een verticale aanpassing aan de leefomstandigheden, terwijl een meme ontstaat door een horizontale aanpassing aan de leefomstandigheden. Het ene bestaansniveau is niet beter of slechter dan het andere. Ieder

bestaansniveau is echter in meerdere of mindere mate geschikt, gegeven de complexiteit van de leefomstandigheden. De leefomstandigheden zijn de drijvende kracht achter de menselijke evolutie, of beter de dynamiek tussen enerzijds de complexiteit van de leefomstandigheden waaraan de mens wordt blootgesteld en anderzijds het bestaansniveau dat aan de ontwikkeling van het menselijk bewustzijn wordt ontleend. Zodra de leefomstandigheden het geactiveerde bestaansniveau in complexiteit overtreffen, komt dit bestaansniveau geleidelijk onder druk te staan. Hierop dient zich een keuzemoment aan. Ofwel, de mens onthecht zich geleidelijk van zijn oude mensbeeld en oude wereldbeeld om zich vervolgens open te kunnen stellen voor de nieuwe werkelijkheid, waarbij hij de verwarring en onzekerheid die daarmee gepaard zullen gaan dient te aanvaarden. Ofwel, de mens klampt zich vast aan zijn oude mensbeeld en oude wereldbeeld, en blijft zich hardnekkig verzetten tegen de noodzakelijke verticale verandering en probeert, zelfs tegen beter weten in, zich door middel van een horizontale verandering aan de gewijzigde leefomstandigheden aan te passen. De mens kan zich dus openstellen voor een nieuw bestaansniveau, om geleidelijk een gevoel van bevrijding te ervaren, dan wel de nieuwe situatie blijven ontkennen, om uiteindelijk een identiteitscrisis te ondergaan. De geschiedenis leert dat de mens hierbij feitelijk geen keuze heeft. Ofwel hij past zich adequaat aan de nieuwe leefomstandigheden aan, ofwel hij kwijnt langzaam maar zeker weg om uiteindelijk niet meer te bestaan.

Het universele en integrale kader van Graves ligt aan de basis van Spiral Dynamics van Beck en Cowan. De bijdrage van Beck en Cowan is dan ook niet zozeer dat zij dit kader hebben ontwikkeld, maar dat ze het nader hebben uitgewerkt, van een visueel concept hebben voorzien en tegen de heersende tijdgeest in hebben verspreid. Spiral Dynamics omvat op dit moment acht hiërarchische bestaansniveaus. Uit pragmatische overwegingen worden die niet aangeduid met de wetenschappelijke coderingen die Graves hiervoor gebruikte, maar met de kleuren *Beige*, *Paars*, *Rood*, *Blauw*, *Oranje*, *Groen*, *Geel* en *Turkoois*.

De wMemos komen nog uitgebreid aan bod, en daarom volstaat het hier ze kort te omschrijven. *Beige* staat voor overleven en het bevredigen van alle primaire levensbehoeften. Dit bestaansniveau is al geactiveerd in de voorouders van de mens, en wordt gekenmerkt door goedontwikkelde zintuigen en motorische vaardigheden, scherpe instincten, en een aanzet tot vooruitdenken.

Paars staat voor verwantschap en geborgenheid. Ook dit bestaansniveau is al geactiveerd in de voorouders van de mens, en wordt gekenmerkt door

de geborgenheid binnen de familiegroep als bescherming tegen een wereld die magisch en angstaanjagend overkomt, waarbij de bloedbanden zorgen voor veiligheid en verzorging in tijden van nood.

wMeme	Hoofdthema	Belangrijkste drijfveren
Beige	Overleven en eerste levensbehoeften	In leven blijven door aangeboren zintuiglijke en instinctieve vermogens
Paars	Verwantschap en geborgenheid	Bloedbanden en mystiek om zich veilig te voelen in een magische en angstaanjagende wereld
Rood	Macht en wilskracht	Jezelf, anderen en de natuur bedwingen door macht en vitaliteit
Blauw	Orde en moraliteit	Onbetwistbaar geloof in één juiste weg en gehoorzaamheid aan autoriteiten
Oranje	Zelfontplooiing en rationaliteit	Denken in mogelijkheden, gericht op kennis en welvaart
Groen	Gevoelens en gemeenschapszin	Welzijn van alle mensen en de natuur, het ontdekken van het 'zelf' en de zin van het leven, en streven naar harmonie en consensus
Geel	Integraal en emergent	Flexibele aanpassing van de samenleving aan veranderingen door emergent inzicht en integrale visie, inrichting en leiderschap
Turkoois	Holisme en synthese	Aandacht voor de dynamiek van de aarde als geheel, en denken en handelen op macroniveau

Figuur 2. De wMemes en hun kleuren in Spiral Dynamics

Rood staat voor macht en wilskracht. Dit bestaansniveau openbaart zich als de mens zijn wil ontdekt en uit de bescherming van de familiegroep treedt. Door de strijd met de natuurlijke elementen en met rivalen leert hij macht op de buitenwereld uit te oefenen, een vaardigheid waardoor krijgsheren in staat zijn hun medemensen, veelal stammen, met harde hand aan zich te onderwerpen.

Blauw staat voor orde en moraliteit, of voor het scheppen van duidelijkheid in een chaotische wereld, door een absolute leer met strikte regels, en door de wil en de discipline zichzelf en anderen daaraan te houden. Dit bestaansniveau ontstaat als de mens ervaart dat de willekeur die de wereld in zijn greep houdt zijn voortbestaan bedreigt. Omdat de onderlinge sociale controle plaats maakt voor wetten en de handhaving daarvan, kunnen grote samenlevingen ontstaan zoals natiestaten en wereldreligies.

Oranje staat voor zelfontplooiing en rationaliteit. Dit bestaansniveau ontstaat als de mens de absolute waarheden en de rigide instituties die

zijn leven beheersen in twijfel gaat trekken. De mens wordt zich bewust van de kracht van zijn verstand en de mogelijkheden die dit biedt om de natuurlijke leefomgeving aan zich te onderwerpen. Het zelfdenkende individu, dat zelf de vruchten van zijn inspanningen wil plukken, treedt op de voorgrond. De mens gaat streven naar eigen succes, status en rijkdom, wat uiteindelijk zal leiden tot het ontstaan van de moderne wetenschap en een ongekende toename van de materiële welvaart.

Groen staat voor gevoelens en gemeenschapszin. Dit bestaansniveau ontstaat als de mens ontdekt dat hij veel heeft bereikt, maar daarbij geleidelijk zichzelf en het contact met zijn medemens en de natuur is kwijtgeraakt. Door alle verschillen in macht en invloed is in zijn ogen de gelijkwaardigheid van mensen en de menselijke maat in het geding gekomen, en door menselijk toedoen worden in zijn ogen de natuur en het milieu op een onaanvaardbare wijze aangetast. Hij gaat nadenken over de zin van het leven, en wat nu feitelijk zijn diepste innerlijke gevoelens en verlangens zijn. De mens wil zijn samenleving en de gehele wereld 'helen' door de menselijke maat terug te brengen, de volledige gelijkwaardigheid van alle mensen te garanderen, en zijn natuurlijke leefomgeving beter te beschermen.

Uit het onderzoek van Graves blijkt dat de hierop volgende stap, die van *Groen* naar *Geel*, een grotere stap is dan welke eerdere stap ook. Het lijkt alsof de mens aan de grens van een eerste bandbreedte is gekomen en hij om zich verder te kunnen ontwikkelen de stap naar een nieuwe bandbreedte dient te zetten. Binnen de eerste bandbreedte staat de ontwikkeling van de eigen persoonlijkheid centraal. Hierbinnen maakt de mens zich geleidelijk los van zijn identificatie met de natuurlijke leefomgeving en de menselijke leefwereld, om een vrij individu te worden dat niet wordt beperkt door ruimte of door tijd. Dit betekent dat hij zowel het verleden, heden en toekomst als het gehele universum en de wereld met zijn bewustzijn kan bevatten, en dat hij in staat is in die wereld zijn eigen weg te gaan. Het identificatiepunt van de mens ligt in de eerste bandbreedte vooral nog in de buitenwereld. Zo wordt zijn zelfbeeld in belangrijke mate bepaald door hoe zijn medemens tegen hem aankijkt, bijvoorbeeld als een zorgzame vader, als een machtsbeluste strijder voor zijn plaats in de pikorde, als een gezagsgetrouwe onderdaan van de natiestaat of gelovige, als een succesvolle werknemer of ondernemer, of als een mens die door zijn medemensen onvoorwaardelijk wordt geaccepteerd en aardig wordt gevonden.

Om zich verder te ontwikkelen dient hij dit identificatiepunt echter naar zijn binnenwereld te verleggen. Nadat de persoonlijkheid van de mens in de eerste bandbreedte vrijwel volledig tot ontwikkeling is gekomen, wat

overigens niet wil zeggen dat deze volmaakt is, blijkt de mens in staat zijn diepere 'zelf' aan te spreken en zich op een nieuwe wijze tot zijn medemensen en zijn natuurlijke leefomgeving te verhouden. Graves ontdekte dat in de praktijk nog slechts een klein aantal proefpersonen deze stap inmiddels had gezet. Dit kan zowel worden verklaard doordat de leefomstandigheden daar tot voor kort nog niet om vroegen, als doordat emergentie naar de tweede bandbreedte pas mogelijk is als de zes bestaansniveaus waaruit de eerste bandbreedte bestaat in voldoende mate tot ontwikkeling zijn gekomen. Dat de periode van verwarring en frustratie die aan deze stap voorafgaat langduriger en ingrijpender is dan bij welke eerdere stap dan ook, is een extra indicatie voor de overgang naar een nieuwe, tweede, bandbreedte.

Graves onderscheidt binnen de tweede bandbreedte twee bestaansniveaus, door Beck en Cowan met *Geel* en *Turkoois* aangeduid. In *Geel* maakt de mens voor de eerste keer contact met zijn diepere 'zelf', wat gepaard gaat een nieuw verantwoordelijkheidsgevoel voor het wel en wee van de mensheid. Hij ervaart dat de scheidslijn tussen zijn persoonlijkheid en de mensheid feitelijk niet bestaat. Hij wordt zich bewust van de specifieke bijdrage die hij aan zijn samenleving en de mensheid heeft te leveren, en besluit zich actief daarvoor in te zetten. Hij ontkent zijn persoonlijkheid niet, maar ziet deze niet zozeer als een doel op zich maar als een instrument dat hij hiertoe in kan zetten. Hij gaat verticaal denken, zowel ten aanzien van zichzelf als van de samenleving waarvan hij deel uitmaakt, en verlaat daarmee het 'vlakland' waarin hij gevangen zat. Er is sprake van 'vlakland-denken en vlakland-handelen' als de mens zichzelf en de samenleving benadert vanuit een bepaald bestaansniveau. Er is sprake van 'emergent denken en handelen' als de mens in staat is door alle bestaansniveaus heen te kijken. In *Turkoois* ontwikkelt de mens een holistisch wereldbeeld waarin alles dat leeft en bestaat een plaats heeft. Hij voelt niet alleen een verantwoordelijkheid voor de wereld waarin hij leeft, maar beseft bovenal dat hij er ten diepste mee verbonden is. Wat de mens de wereld aandoet, doet hij dus in feite ook zichzelf aan.

Waar *Geel* in staat is de problemen die vanuit vlakland-denken en vlakland-handelen ontstaan op te lossen, zodat de mensheid kan overleven in een wereld die alles behalve perfect is, maakt *Turkoois* het mogelijk de volgende stap te zetten naar een duurzame en vreedzame wereldgemeenschap waarbinnen de mens in harmonie leeft met zijn natuurlijke leefomgeving. De tweede bandbreedte zal niet beperkt blijven tot de *Gele* en *Turkooise* bestaansniveaus. In de toekomst zullen onvermijdelijk dusdanig complexe leefomstandigheden ontstaan, dat deze opnieuw zullen vragen

om volgende stappen in de ontwikkeling van het menselijk bewustzijn en nieuwe bestaansniveaus. De exacte invulling daarvan blijft speculatief, maar voor het eerstvolgende bestaansniveau reserveerden Beck en Cowan alvast de kleur *Koraalrood*.

De ik-wMemes versus wij-wMemes. Graves stelt dat de evolutionaire ontwikkeling van de mens een voortdurende slingerbeweging kent tussen individuele veranderingen en collectieve veranderingen. De ontwikkeling van *Beige*, *Rood*, *Oranje* en *Geel* betreft een individuele verandering, zodat deze ook wel de 'ik-wMemes' worden genoemd. Aan het ontstaan van een ik-wMeme ligt een differentiërende kracht ten grondslag waardoor de mens zich los kan maken van verouderde sociale structuren. De ontwikkeling van *Paars*, *Blauw*, *Groen* en *Turkoois* betreft een collectieve verandering onder invloed van zogeheten 'wij-wMemes'. Door de integrerende kracht die aan deze stadia ten grondslag ligt kan de mens vorm en inhoud geven aan de nieuwe sociale structuren die nodig zijn om de samenleving onder de gewijzigde leefomstandigheden te laten functioneren.

Als de ontwikkeling van het menselijk bewustzijn enige tijd in het teken van het 'ik' staat vraagt het 'wij' om aandacht, en wanneer het 'wij' enige tijd heeft gedomineerd treedt het 'ik' weer op de voorgrond. Als de mens zijn familiegroep, kenmerkend voor het *Paarse* 'wij', als beklemmend gaat ervaren wordt zijn *Rode* 'ik' geactiveerd. Hij maakt zich hierop los van zijn familiegroep, en gaat de strijd aan met rivalen en zijn natuurlijke leefomgeving. Als zijn *Rode* 'ik' inziet dat dit leidt tot wreedheid en willekeur, en gepaard gaat met gevaar voor zijn eigen leven, verlangt hij naar orde en rust. Daarop wordt zijn *Blauwe* 'wij' geactiveerd en komt hij tot de conclusie dat zijn samenleving moraliteit en gezag nodig heeft. De geordende en goedgeoliede samenleving die kenmerkend is voor het *Blauwe* 'wij' zal uiteindelijk beklemmend worden. Dan treedt het *Oranje* 'ik' op de voorgrond. De mens wordt een individu dat zich wenst te emanciperen en zijn eigen welvaart, succes en status gaat nastreven. Als zijn *Oranje* 'ik' gaat inzien dat hij weliswaar veel heeft bereikt, maar dat zijn leven hierdoor echter ook uitermate leeg en betrekkelijk is geworden, gaat hij zich geleidelijk afvragen of meer welvaart ook meer welzijn betekent. Als hij tot de conclusie komt dat hij zichzelf, zijn medemens en zijn natuurlijke leefomgeving ernstig heeft verwaarloosd, kan het *Groene* 'wij' worden geactiveerd, waarop hij op zoek gaat naar de zin van het leven voorbij zijn maatschappelijke carrière en oog krijgt voor het lot van zijn natuurlijke leefomgeving en zijn medemens.

Het verschil tussen de ik-wMemes en de wij-wMemes moet overigens

niet worden verward met het feit dat elk wMeme eerst bij een beperkt aantal mensen en pas later binnen de samenleving tot ontwikkeling komt. Het zijn veelal enkelingen als mystici, filosofen, kunstenaars en wetenschappers, waarbij een nieuw bestaansniveau aanvankelijk tot ontwikkeling komt. Pas als de leefomstandigheden dit vereisen, zal een steeds groter aantal mensen binnen een samenleving deze enkelingen volgen, en zullen zowel hun mensbeelden en wereldbeelden als de inrichting van de samenleving veranderen. Pas dan is de mensheid in staat om adequaat om te gaan met de ontstane complexiteit.

Het dynamische karakter van de spiraal. De menselijke evolutie is geen sequentieel proces, waarbij alleen stappen worden gezet naar hogere bestaansniveaus, maar een dynamisch proces, dat iteratief is en wordt gekenmerkt door een voortdurende afwisseling tussen stappen vooruit en stappen terug. Eerdere niveaus blijven daarbij behouden, omdat elk nieuw niveau op alle eerdere niveaus rust. Het is dus onmogelijk een stap over te slaan. Het is overigens wél mogelijk een stap terug te zetten. Dit dynamische karakter is zowel waar te nemen bij de evolutionaire ontwikkeling van de mens, ofwel het individu, als van de mensheid, ofwel de samenleving.

Zoals eerder gezegd vormen de bestaansniveaus een hiërarchische structuur, waarbij de eerdere bestaansniveaus behouden blijven, aangepast worden en een nieuwe plaats krijgen. Kortom, deze worden herschikt. Waar het nieuwe bestaansniveau de levenshouding bepaalt, bepalen alle geactiveerde bestaansniveaus samen de levenswijze. De mens kiest, meestal onbewust, voor een specifiek bestaansniveau dat overeenstemt met de specifieke situatie waarin hij verkeert. Zo kan iemand een *Groen* bestaansniveau activeren als hij nadenkt over de zin van het leven, maar daarnaast een *Oranje* streven naar succes, status en welvaart tentoonspreiden tijdens de concurrentieslag met zijn collega's. Diezelfde persoon kan in zijn geloofsgemeenschap vanuit een *Blauwe* traditie het gezag van de kerk deemoedig blijven aanvaarden, in een sportwedstrijd vanuit een *Rode* wedstrijdmentaliteit zijn tegenstanders keihard aanpakken, en vanuit een verlangen naar de geborgenheid van het gezin de *Paarse* familiebanden in ere houden. Afhankelijk van de specifieke situatie waarin de mens verkeert kan hij verschillende gezichten tonen en kan hij met verschillende tongen spreken, zonder zich daarbij ongemakkelijk te voelen.

Het laatst geactiveerde niveau heeft echter een bepalende invloed op zijn gedragingen, omdat de mens hieraan zijn zelfbeeld ontleent. Zo zal de persoon uit het gegeven voorbeeld, die het *Groene* stadium heeft bereikt, zich afvragen of de harde concurrentieslag wel loont. Mocht hij tot de conclusie

komen dat die op gespannen voet staat met wat hij werkelijk belangrijk vindt in het leven, dan kan hij besluiten zich uit de ratrace terug te trekken om meer tijd voor zichzelf te hebben of een bijdrage aan de samenleving te kunnen leveren. Vanuit zijn *Groene* bestaansniveau zal hij ook beseffen dat hij een eigen verantwoordelijkheid heeft ten opzichte van de kerk, en zal hij de absolute dogma's toetsen aan zijn eigen ethisch inzicht. Ook zal hij zich realiseren dat een sportwedstrijd niet dient om de tegenstander te vernietigen en dat het prettig is na afloop gebroederlijk samen in de kantine iets te drinken. Van zijn kinderen zal hij geen absolute gehoorzaamheid eisen, maar hij zal ze beschouwen als volwaardige gezinsleden die recht hebben op hun eigen mening en hun eigen vrijheid.

Het feit dat er sprake is van een hiërarchische structuur van opeenvolgende bestaansniveaus impliceert dat ieder nieuw bestaansniveau rust op alle eerdere niveaus, zoals de verdiepingen in een flatgebouw. Omdat de onderliggende bestaansniveaus het fundament zijn onder een nieuw bestaansniveau, is het voordat dit kan worden geactiveerd noodzakelijk dat alle eerdere niveaus ten minste in beperkte mate tot ontwikkeling zijn gekomen. Kortom, het is onmogelijk een bestaansniveau over te slaan. Zo loopt een scholier die zich vanuit een *Rode* levenshouding en levenswijze voortdurend aan het *Blauwe* gezag van zijn ouders en zijn onderwijzers heeft onttrokken en die dus geen orde, zelfdiscipline en moraliteit heeft ontwikkeld, een gerede kans om te falen als hij wil gaan studeren of een carrière wil gaan nastreven in de *Oranje* omgeving van de universiteit of het bedrijfsleven. Hij kan zich in intellectueel opzicht alle benodigde kennis en vaardigheden eigen maken, maar het is de vraag of hij de vereiste discipline heeft om te slagen. Hij kan zich gewetenloos in de carrièreslag gooien, maar zal merken dat die strijd aan wetten en regels is gebonden. Als hij er niet in slaagt een *Blauw* bestaansniveau te activeren zal hij uiteindelijk in conflict komen met zijn professoren of met zijn leidinggevenden, en mogelijk zelfs met justitie.

Het feit dat de onderliggende bestaansniveaus behouden blijven maakt het mogelijk om terug te keren naar een eerder bestaansniveau zodra de leefomstandigheden daar aanleiding toe geven. Iemand die in een *Oranje* werkomgeving voortdurend heeft moeten presteren kan na zijn pensionering volledig terugkeren naar een *Blauw* bestaansniveau en een burgerlijk bestaan gaan leiden. De moderne mens haalt bij ingrijpende gebeurtenissen in zijn leven, als een overlijden of een huwelijk, zijn *Paarse* familieband weer aan. De leefomstandigheden zijn bepalend voor het bestaansniveau. Soms keren oude leefomstandigheden terug, en ligt het voor de hand om één of meer stappen terug te zetten. Soms zijn de leefomstandigheden

nieuw, en dient een stap vooruit te worden gezet. Of dit daadwerkelijk gebeurt hangt af van de keuzes die een mens of een samenleving wil en kan maken. Door de onderlinge wisselwerking tussen alle doorleefde bestaansniveaus en door de stappen vooruit en terug heeft de spiraal dus uiteindelijk een dynamisch karakter.

Spiral Dynamics van Beck en Cowan maakt het kader van Graves toegankelijk en toepasbaar op mensen, samenlevingen en organisaties. Het is even wennen om met de kleuren te werken, maar de neutrale benamingen zorgen er wel voor dat de interpretatie van de bestaansniveaus wordt gevrijwaard van vooringenomen associaties. Daarnaast helpen de kleuren in de spreektaal om verwarring tussen de wMemes en de memes te voorkomen. Het is lastig 'wMemes' te moeten zeggen, terwijl het gebruik van de kleuraanduidingen eenvoudiger is. Een Blauwe samenleving betekent 'een samenleving die is ingericht op basis van het bestaansniveau dat is ontleend aan het *Blauwe* wMeme, en die op dat niveau functioneert'. In de volgende hoofdstukken wordt vrijwel alleen gebruikt gemaakt van deze kleuren, en van de term bestaansniveau.

